

جامعه، فرهنگ، و تفکر نقاد

(مجموعه‌ی مقالات)

گرگ آ. ساسکینز • داگلاس برنر، ساندرا پارکز • دیوید پرکینز •
جیمی ک. پاین • آرتور ال. کوستا

گردآوری: دکتر اکبر سلطانی

مترجمان: مریم آقازاده، اکبر سلطانی، پیام یزدانی

نشر اختران

سرشناسه	: سلطانی، اکبر، ۱۳۴۵ - ، گردآورنده، مترجم
عنوان و نام پدیدآور	: جامعه، فرهنگ و تفکر نقاد (مجموعه‌ی مقالات) / گرگ آر. هاسکینز... [و دیگران] / گردآوری اکبر سلطانی؛ مترجمان مریم آقازاده، اکبر سلطانی، پیام یزدانی
مشخصات نشر	: تهران: اختران، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۱۲۰ ص. ۲۱/۵×۱۴/۵ م.س.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۲۰۷-۱۶۱-۶
فهرست‌نویسی	: فیپا.
یادداشت	: عنوان اصلی: کتاب حاضر گردآوری و ترجمه از منابع مختلف است.
یادداشت	: گرگ آر. هاسکینز، داگلاس برنر، ساندرا پارکز، دیوید پرکینز...
موضوع	: تفکر انتقادی - مقاله‌ها
موضوع	: Critical thinking -- Addresses, essays, lectures
شماره جزوده	: آقازاده، مریم، ۱۳۵۱ - ، مترجم
نسخه از	: یزدانی، پیام، ۱۳۴۷ - ، مترجم.
رده‌ی کنگره	: ۱۳۹۶ ج ۲ / س ۴۴۱ / BF
رده‌بندی یویی	: ۳۳/۴۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۸۹۹۰

نشر اختر

با یاری گروه تفکر نقاد ابر سینا

جامعه، فرهنگ و تفکر نقاد

(مجموعه‌ی مقالات)

مترجمان مریم آقازاده، اکبر سلطانی، پیام یزدانی

طرح جلد: ابراهیم حقیقی

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۷

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ و صحافی بهمن

کارگر جنوبی، روانمهر، پ ۱۵۲، ط ۱، تلفن: ۶۶۴۱۰۳۲۵ و 090Akhtaran فروشگاه: ۶۶۴۱۱۴۲۹
info@akhtaranbook.ir - www.akhtaranbook.ir - instagram.com/akhtaranpub

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۰۷-۱۶۱-۶

همه‌ی حقوق محفوظ است

بها: ۱۶۰۰۰ تومان

فهرست

پیش‌گفتار.....	۹
۱- راه‌نمای عملی تفکر نقاد.....	۱۳
تأثیر فرهنگ بر تفکر انتقادی و مسئله‌گشایی.....	۴۵
سویه‌ی اجتماعی تفکر.....	۶۳
تفکر در فقر.....	۸۱
آموزش خود تفکر، آموزش به منظور تفکر، و آموزش در مورد تفکر.....	۹۳
پسگفتار: برخی مشکلات فرهنگی جامعه‌ی ما و ارتباط آن با تفکر نقاد.....	۱۰۵
واژه‌نامه.....	۱۱۷

پیشگفتار

بحث تفکر انتقادی در دهه‌ی اخیر در کشور ما بیش از پیش عمومیت پیدا کرده است. به نظر می‌رسد این نگاه کمابیش شایع شده که در شرایط فعلی، یکی از مهارت‌های ضروری برای ما یادگیری و البته به کار بستن مهارت‌های تفکر انتقادی است. در نتیجه، دغدغه‌ی یادگیری و آموزش این مهارت نیز محسوس گردیده است. اما مسئله اینجاست که واژه‌های «تفکر» و «انتقاد» واژه‌های ناسانوس نیستند و همین آشنا بودن متأسفانه برای بسیاری این تصور را ایجاد کرده که هر دو را طبیعتاً بلدند و نیازی به آموزش در این زمینه ندارند. در حالی که مثلاً مطالعات متعددی که در دانشگاه‌ها صورت گرفته نشان می‌دهد بهره‌ی متوسط مهارت دانشجویان رشته‌ها و سطوح مختلف در این زمینه، ۱۰ تا ۱۱ از ۲۰ است. غرض آنکه مخصوصاً در شرایط فعلی، پرداختن به مقولاتی که انتقادی امری ضروری و چگونگی آموزش و یادگیری چنین مهارتی دغدغه‌ی جدی است. این دفتر در پاسخ به همین دغدغه‌ها گردآوری شده.

در بخش اول، با مهارت‌های اصلی تفکر نقادانه آشنا می‌شویم. پیرا این بخش برای همه، به‌خصوص تحصیل‌کرده‌ها لازم است؟ چون متأسفانه نظام آموزش رسمی تحقق این مهارت را تضمین نمی‌کند و احتمالاً بسیاری از ما دیده‌ایم تحصیل‌کردگانی را (حتی در سطح استادی) که باورهای سخت غیرمنطقی دارند و حتی گاهی به آن افتخار هم می‌کنند! انباشت

دانش بی آنکه مهارت‌های تفکر به صورت شفاف^۱ آموزش داده شود، ممکن است چنین نتیجه‌ای داشته باشد. هدف اصلی بخش اول ارائه‌ی چارچوبی برای تفکر نقاد و کمک به خواننده است برای عبور از نقدهای سطحی و غیرنظام‌مند به نقدهای عمیق و نظم‌یافته.

بخش دوم به تفاوت تأثیر فرهنگ غرب و شرق^۲ بر تفکر می‌پردازد. برای سال می‌بینیم که برخی ارزش‌های نهادینه‌شده در فرهنگ شرق از جمله ابهام در بیان، انتخاب راه میانه به جای استفاده از منطق برای اثبات راه درست خویشتن‌داری، احترام به ریش‌سفیدان و مانند این‌ها، کجا با مهارت‌های توصیف‌شده در تفکر نقادانه - مثلاً بیان صریح و شفاف، استفاده از منطق و استدلال، بیان نظر شخصی، احترام به شواهد علمی و غیره - مغایرت دارد و نتیجه این است. در می‌یابیم که هدف اصلی در شرق حفظ هماهنگی با گروه اجتماعی (خانواده، دهستان، ...) است تا استدلال و قانع کردن فردی که احتمالاً دعوی نسبت به حق دارد: نقد نمی‌کنیم مبادا طرف مقابل آزرده شود، گروه متشنج شود، یا برحسب «آدم‌بده» به ما بزنند. تناقضات ظاهری در زندگی را می‌پذیریم، تمایل - بهای - برای پرسشگری در باب علت این تناقض‌ها نداریم و آن‌ها را ذاتی زندگی می‌شماریم، در نتیجه کم‌تر در پی حل آن‌ها می‌رویم و کم‌تر هم علم تولید می‌کنیم.

در بخش بعدی به برخی از سویه‌های اجتماعی تفکر و موازنه اجتماعی بر سر راه تفکر می‌پردازیم؛ از جمله باورداشت‌های نهادینه‌شده بدون دلیل، پیش‌قضاوت‌ها و مانند این‌ها. در این قسمت روشن می‌شود که بعضی از ما اساساً حساسیتی در قبال تفکر و استدلال نداریم (در حالی که

۱. منظور از آموزش «شفاف»، آموزش مستقل مهارت‌های «تفکر» با مفاهیم و اصطلاحات مشخص آن در محیط آموزشی است، نه نهفته در بطن سایر درس‌ها مانند علوم.

۲. اینجا منظور از «شرق» کشورهایی است با برخی شباهت‌های فرهنگی؛ مثلاً چین، ژاپن، پاکستان، هندوستان، تایلند و حتی آمریکای جنوبی. در صحبت از ویژگی‌های فرهنگ غربی نیز، نویسندگان بیش‌تر به آمریکای شمالی نظر داشته‌اند.

مثلاً نسبت به حفظ ظاهر و موجه‌نمایی بسیار حساسیم). گاه برای ادعاهای مهم نه دلیلی ارائه می‌کنیم نه از طرف مقابل دلیل می‌خواهیم، و حتی به فکرش هم نمی‌افتیم. حتی گاهی که چنین حساسیتی در ما وجود دارد، تمایل چندانی به تفکر و مهارت آن را نداریم.

بخش بعد به شیوه‌های غالب فکری در شرایط فقر مستمر می‌پردازد، اینکه دهر در چنین شرایطی چگونه کار می‌کند. البته پیداست وقتی دغدغه‌ی افراد فقط زنده ماندن و قوت لایموت باشد، تفکر انتزاعی (مانند تفکر نقاد، فلسفه و...) محلی از اعراب ندارد چون دردی از کسی درمان نمی‌کند، و تفکر انتظامی اهمیت می‌یابد؛ اینکه چگونه می‌شود زنده ماند، روابط انسانی محافظت کرده ایجاد کرد و احیاناً قدری تفریح کرد و سرگرم شد.

بخش چهارم به والدین، علمان، اساتید و خلاصه کسانی که دغدغه‌ی آموزش تفکر را دارند، می‌پردازد. برای کمک در این زمینه ارائه می‌دهد. در قسمت آموزش به منظر تفکر تأکید بر این است که چگونه می‌توان محیطی ایجاد کرد که در آن تفکر ستانده شود نه سرکوب. در قسمت آموزش خود تفکر توصیه می‌شود که مربی، مستقلاً و به صورت شفاف تفکر را آموزش دهد؛ یعنی همان‌طور که فیزیک را از روی کتاب فیزیک درس می‌دهند و در آزمایشگاه قوانین فیزیک را در عمل می‌آزمایند، آموزگاران تفکر را از روی کتاب‌های مرتبط آموزش دهند و در تلاش در به آن عمل کنند. در قسمت آموزش درباره‌ی تفکر توصیه می‌شود به آموزش‌گیرنده نشان دهید مغز چگونه کار می‌کند، خطاهای ذهنی را مشخص کنید و نشان دهید بزرگان مسئله‌گشایی و صاحبان اندیشه‌های خلاق و نقادانه (دانشمندان، نویسندگان، هنرمندان) چگونه فکر می‌کنند.

بخش پایانی یا پس‌گفتار (که برخلاف سایر بخش‌ها تألیف است نه ترجمه) به برخی از مشکلات فرهنگی جامعه‌ی ما می‌پردازد، و اینکه چگونه تفکر نقاد می‌تواند این گره‌ها را بگشاید. در سال‌های اخیر دیگران

نیز به این مقوله پرداخته‌اند، از جمله مصطفی ملکیان در سخنرانی‌هایش، حسن نراقی در کتاب جامعه‌شناسی خودمانی و حسن قاضی‌مرادی در کتاب در پیرامون خودمحوری ایرانیان. تلاش‌هایشان مأجور باد، و بیش باد. امید است این مجموعه به جامع‌تر شدن نگرش‌ها نسبت به تفکر در ایران کمک کند.

دکتر اکبر سلطانی

مسئول گروه تفکر نقاد ابن‌سینا

عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران